

**SAYLOV INSTITUTINING DEMOKRATIK JAMIYATDAGI O'RNI VA
OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING ROLI**

Ashurov Alisher G'ulom o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

Email: ashurovalisher805@gmail.com

Telefon: +998 91 946 01 35

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy ishda saylov institutining demokratik jamiyatdagi siyosiy, huquqiy va ijtimoiy ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, saylovlar orqali fuqarolarning siyosiy irodasini erkin ifoda etishi, hokimiyatni qonuniy shakllantirish jarayoni va legitimlik mezonlari yoritiladi. Shuningdek, ommaviy axborot vositalarining (OAV) saylov jarayonidagi roli, siyosiy faollikni oshirish, jamoatchilik nazoratini ta'minlash va fuqarolik madaniyatini shakllantirishdagi funksiyalari ko'rib chiqiladi. Ishda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, siyosiy nazariyalar va xalqaro tajribalar asosida tahlil o'tkazilgan. Muallif saylov va OAV o'rtasidagi o'zaro aloqalarni demokratik boshqaruvning asosiy omili sifatida baholaydi.*

Kalit so'zlar: *Saylov instituti, demokratik jamiyat, siyosiy ishtirok, legitimlik, xalq suvereniteti, ommaviy axborot vositalari, siyosiy madaniyat, jamoatchilik nazorati, konstitutsiyaviy huquq, siyosiy raqobat, fuqarolik jamiyati.*

Kirish. Demokratik jamiyatning shakllanishi va rivojlanishida saylov institutining o'rni beqiyosdir. Bu institut fuqarolarning siyosiy irodasini erkin ifoda etish, hokimiyatni qonuniy shakllantirish va ijtimoiy muvozanatni ta'minlash vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Saylovlar fuqarolik jamiyatining poydevorini tashkil etib, u orqali davlatning legitimligi, fuqarolarning siyosiy ishtiroki va ijtimoiy birdamlik ta'minlanadi. Shu bilan birga, zamonaviy saylov jarayonida ommaviy axborot vositalari (OAV) ham muhim rol o'ynaydi. Ular axborot yetkazuvchi institut bo'lishdan tashqari, fuqarolik faolligini oshiruvchi, siyosiy

madaniyatni shakllantiruvchi va jamoatchilik nazoratini amalga oshiruvchi kuch sifatida shakllanmoqda. Saylov va OAV institutlari o'rtasidagi o'zaro aloqalar demokratik boshqaruv tizimining asosiy tayanchlaridan biri bo'lib, ular konstitutsiyaviy me'yorlar va fuqarolik prinsiplari asosida uyg'un holda faoliyat yuritadi. Mazkur ishda aynan saylov institutining demokratik tizimdagi o'rnini va OAV bilan o'zaro aloqalari tahlil qilinadi.

Asosiy qism. Saylov instituti insoniyat taraqqiyotining ajralmas qismi bo'lib, siyosiy hokimiyatni qonuniy yo'l bilan shakllantirish va legitimlashtirishning eng asosiy vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Abduraxmonov o'zining dissertatsiyasida saylovning tarixan xalq suverenitetining ifodasi sifatida shakllangani va jamiyatda ijtimoiy kelishuvni ta'minlash, siyosiy barqarorlikni mustahkamlash va davlat hokimiyatining qonuniy manbaini asoslash vazifasini bajargani sababli demokratik islohotlarni chuqurlashtirish kerakligini tasdiqlagandi (1). Mashhur siyosatshunos Robert A. Dahl "saylovlar fuqarolarning davlat hokimiyatini shakllantirishdagi eng asosiy vositasidir" deb e'tirof etgan bo'lib (2), bu institutning demokratiya negizidagi ahamiyatini ko'rsatadi.

Zamonaviy demokratik davlatlarda saylovlar konstitutsiyaviy huquq sifatida mustahkamlangan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 74-moddasida "Siyosiy partiyalar turli ijtimoiy tabaqa va guruhlarining siyosiy irodasini ifodalaydilar va o'zlarining demokratik yo'l bilan saylab qo'yilgan vakillari orqali davlat hokimiyatini tuzishda ishtirok etadilar", deb yozib qo'yilgan (3). Bu moddada har bir fuqaroning davlat boshqaruvida bevosita yoki o'z vakillari orqali ishtirok etish huquqi kafolatlanadi. Ushbu norma saylov institutining fuqarolarning siyosiy hayotdagi ishtirokini ta'minlovchi asosiy konstitutsiyaviy mexanizm ekanini tasdiqlaydi. Saylovlar orqali fuqarolar siyosiy irodasini erkin ifoda etadi, bu esa davlat hokimiyatining xalq vakillari orqali qonuniy shakllanishiga olib keladi.

Saylovlar faqat siyosiy jarayon emas, balki fuqarolik jamiyatining asosiy poydevorlaridan biridir. Ular fuqarolarda siyosiy faollikni shakllantiradi, davlatga bo'lgan ishonchni kuchaytiradi, ijtimoiy birdamlikni ta'minlaydi va boshqaruv tizimining legitimligini mustahkamlaydi. Jamiyatdagi ijtimoiy guruhlar va

manfaatlar turli siyosiy kuchlar orqali saylovlarda ifodalanadi, bu esa ijtimoiy muvozanatni yaratadi va demokratik boshqaruvni ta'minlaydi. Saylovlar demokratik boshqaruv tizimining yuragi bo'lib, fuqarolarning siyosiy irodasini erkin ifoda etish, hokimiyatni qonuniy shakllantirish va ijtimoiy guruhlar manfaatlarini muvozanatlashda hal qiluvchi vositadir. Saylovlar orqali shakllangan vakillik hokimiyati xalq suvereniteti prinsipining amaliy ifodasidir. Bu prinsipga ko'ra, xalq davlat hokimiyatining yagona manbaidir, va u ushbu hokimiyatni saylov orqali namoyon qiladi (4).

Siyosatshunos Adam Przeworski o'z tadqiqotlarida raqobatli saylovlarni demokratik barqarorlik va siyosiy yangilanishning asosiy elementi sifatida baholaydi (5). Raqobatli saylovlar fuqarolar uchun turli siyosiy kuchlar o'rtasida tanlov qilish imkonini beradi. Bu esa ijtimoiy qatlamlar manfaatlarining parlament orqali ifodalanishiga xizmat qiladi. Bu mexanizm fuqarolik jamiyatining shakllanishi, siyosiy ishtirokning ortishi va siyosiy legitimlikning mustahkamlanishiga olib keladi. Saylovlar, shu bilan birga, xalq bilan davlat o'rtasida ijtimoiy shartnoma sifatida ham talqin etiladi. Xalq o'z siyosiy vakolatini saylov orqali vakillarga topshiradi, davlat esa bu ishonchni adolatli va qonuniy faoliyat bilan oqlashi lozim. Bu o'zaro munosabat "legitimlik" va "fuqarolik roziligi" tushunchalari bilan ifodalanadi (6). Shunday qilib, saylovlar hokimiyat almashinuvi vositasidan tashqari, fuqarolarning davlatga bo'lgan ishonchini mustahkamlovchi va siyosiy madaniyatni rivojlantiruvchi demokratik institutdir.

Zamonaviy demokratik jamiyatda OAV faqatgina axborot tarqatuvchi vosita emas, balki siyosiy ishtirokni shakllantiruvchi, ijtimoiy nazoratni ta'minlovchi va siyosiy madaniyatni rivojlantiruvchi kuchli institutdir. Edmund Berk tomonidan ilgari surilgan "to'rtinchi hokimiyat" nazariyasiga ko'ra, OAV qonun chiqaruvchi, ijro va sud hokimiyatlari qatorida turgan muhim ijtimoiy institut sifatida e'tirof etiladi (7). OAV, xususan televideniye, radio, bosma nashrlar, internet portallari va ijtimoiy tarmoqlar saylov jarayonining barcha bosqichlarida faol ishtirok etadi. Nomzodlar, partiyalar, saylov dasturlari va tashviqot tadbirlari OAV orqali saylovchilarga yetkaziladi. Shuningdek, OAV fuqarolar uchun mustaqil axborot

manbai bo'lib xizmat qiladi. Bu esa saylovchilarning ongli, asosli qarorlar qabul qilishiga, siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etishiga yordam beradi. O'zbekiston tajribasida so'nggi yillarda blogerlar, internet-nashrlar va mustaqil jurnalistlarning saylov jarayonida faol ishtiroki shaffoflik va ochiqlik darajasining oshishiga olib kelmoqda (8).

Xulosa. Yuqoridagi tahlillar asosida aytish mumkinki, saylov instituti demokratik jamiyatda siyosiy hokimiyatni qonuniy shakllantirish, ijtimoiy kelishuvni ta'minlash va davlat tuzilmasining legitimligini asoslashga xizmat qiluvchi eng asosiy vositalardan biridir. Fuqarolarning saylovlardagi faolligi ularning siyosiy ongini, davlatga bo'lgan ishonchini va ijtimoiy birdamlik darajasini namoyon etadi. Aynan saylovlar orqali siyosiy raqobat muhiti shakllanadi, plyuralizm va parlament vakillik mexanizmi amalga oshadi. Shu jarayonda OAVning roli ham alohida e'tiborga loyiq. OAV fuqarolarni siyosiy axborot bilan ta'minlaydi, nomzodlar va partiyalarning faoliyatini yoritadi, jamoatchilik nazorati va oshkoralikni ta'minlaydi. Ayniqsa, raqamli axborot muhitining kengayishi OAVning demokratik saylovlardagi ahamiyatini yanada oshirmoqda. Saylov instituti va OAV o'rtasidagi huquqiy va funksional aloqalar demokratik boshqaruvning barqarorligi va ochiqligini ta'minlaydigan muhim mexanizmdir. Shunday ekan, ushbu ikki institut o'rtasidagi uyg'unlikni kuchaytirish, ularning qonuniy faoliyat yuritishi uchun shart-sharoitlar yaratish zamonaviy siyosiy islohotlarning ajralmas qismidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduraxmonov X.A. Mamlakatda demokratik islohotlarni chuqurlashtirish sharoitida saylov qonunchiligini takomillashtirish. Yurid. fan. fal-d ri ... avtoref. – T., 2018. – 57 b.
2. Dahl, R. A. On Democracy. New Haven: Yale University Press. 1998. – 217 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. <https://lex.uz/docs/-6445145>
4. O'zbekiston Respublikasining Saylov kodeksi. <https://lex.uz/ru/docs/-4386848>
5. Przeworski A. Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America. – Cambridge: Cambridge University Press,

1991. – 260 b.

6. Saylov huquqi va jarayoni: xalqaro amaliyot va O‘zbekiston milliy tajribasi / M.A. Saidov. – Toshkent: “Adolat”, 2011. – 144 b.

7. Burke E. Reflections on the Revolution in France. – London: Penguin Books, 2004. – 364 b.

8. Saylovlar jarayonlarida ommaviy axborot vositalari ishtiroki.
<http://m.xabar.uz/uz/mahalliy/saylovlar-jarayonlarida-ommaviy-axborot-vositalari-ishtiroki>